

การใช้ความเปรียบในวรรณกรรม

โทชะนิกกิ

อรรถยา สุวรรณระดา *

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วรรณกรรมเรื่อง โทชะนิกกิ (土佐日記) เป็นวรรณกรรมในรูปแบบบันทึกเล่มแรกของญี่ปุ่น เขียนขึ้นในสมัยเฮอันราวปี ค.ศ. 936 โดยคิโนะทซุระยุกิ (紀貫之) ผู้เขียนได้บรรยายทิวทัศน์ และเหตุการณ์ในระหว่างการเดินทางโดยเรือจากเมืองโทชะกลับมายังบ้านที่เกียวโตเมืองหลวง คิโนะทซุระยุกิเป็นกวีที่มีชื่อด้านการแต่งกลอนญี่ปุ่นในสมัยเฮอัน ในโทชะนิกกิ ก็มีกลอนญี่ปุ่นอยู่ถึง 57 บท และมีการใช้กลวิธีการประพันธ์แบบต่างๆ ในบันทึกการเดินทางนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลวิธีการใช้ความเปรียบซึ่งบางกลวิธีเพิ่งเริ่มปรากฏใช้ในกลอนญี่ปุ่นในยุคของคิโนะทซุระยุกิ บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมโทชะนิกกิ โดยแบ่งความเปรียบออกเป็น 3 ประเภทคือ อุปมา (比喻) การมองเหมือน (見立て) และบุคลาธิษฐาน (擬人法) จากการศึกษาพบว่า กลวิธีการใช้ความเปรียบดังกล่าวปรากฏบ่อยในทั้งในส่วนที่เป็นกลอนและร้อยแก้วในโทชะนิกกิ โดยมักเป็นความเปรียบที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำ อันเป็นการช่วยขับเน้นบรรยากาศการเดินทางทางน้ำอันเป็นเนื้อหาหลักของบันทึกนี้ และยังเป็นการช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน อีกทั้งยังช่วยสื่ออารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนอีกด้วย

คำ

สำคัญ

วรรณกรรมญี่ปุ่น
โทชะนิกกิ คิโนะทซุระยุกิ
ความเปรียบ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรรถยา สุวรรณระดา, ที่อยู่ : สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330, e-mail : attaya_s@hotmail.com

The Usage of Figurative Expression in *Tosanikki*

Attaya Suwanrada *

Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Abstract

Tosanikki is the first Japanese diary literary works written in 936 A.D. during Heian period by Ki no Tsurayuki. The author describes scenery and events occurred during the sea trip from Tosa to his hometown, the capital Kyoto. Ki no Tsurayuki was a famous Japanese poet in Heian Period. There are 57 Japanese poems in *Tosanikki*. Many rhetorical techniques are used in this travel diary especially usage of figurative expression in which some started being used in Ki no Tsurayuki's period. This article aims to study about the techniques of using figurative expression in *Tosanikki* by classifying them into 3 types : simile, mitate and personification. From this study, it is found that these techniques often appear both in prose and verse in *Tosanikki* and most of them comprise contents relating to sea or

river that help accentuate the ambiance of the sea trip which is the theme of this travel diary. In addition, they help create image in reader's mind and also help express the author's thought and emotion.

Key words

Japanese literature, *Tosanikki*, Ki no Tsurayuki, figurative expression

* Assistant Professor Dr. Attaya Suwanrada, Address : Japanese Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Bangkok 10330, e-mail : attaya_s@hotmail.com

1. บทนำ

วรรณกรรมเรื่อง โทะชะนิกกิ เป็นวรรณกรรมในรูปแบบบันทึกการเดินทางเล่มแรกของญี่ปุ่น เขียนขึ้นในสมัยเฮอันราว ปีค.ศ. 936 ผู้แต่งคือ คิโนะทซุระยุกิ ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ซึ่งได้รับคำสั่งให้เดินทางไปรับราชการที่เมืองโทะชะ (土佐) ซึ่งปัจจุบันคือจังหวัดโคชิ (高地) บนเกาะชิโกะกุ (四国) เมื่อปี ค.ศ. 930 และได้เดินทางกลับเกียวโต (京都) เมืองหลวง เมื่อปี ค.ศ. 935 หลังจากกลับถึงเมืองหลวงแล้วผู้แต่ง จึงได้เขียนบันทึกย้อนหลังถึงการเดินทางโดยเรือจากเมืองโทะชะกลับมายังเมืองหลวง ผู้เขียนซึ่งเป็นชายได้สมมติตนเองเป็นผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเกิดความสนใจไปรอบๆ ตัว ตัวละครบางตัวและสถานการณ์บางอย่างได้ถูกสมมติขึ้นเพื่อให้เนื้อเรื่องมีลักษณะคล้ายนิยายทั่วไป แต่จะมีวันเดือนปีกำกับไว้อย่างชัดเจนตามลักษณะบันทึกประจำวัน ผู้เขียนบันทึกสิ่งที่ตนพบเห็นและถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนที่มีต่อสิ่งต่างๆ ในระหว่างการเดินทางลงในผลงานชิ้นนี้ ไม่ว่าจะเป็นความกลัวภัยจากโจรสลัดและภัยจากธรรมชาติในระหว่างการเดินเรือ ความอาลัยอาวรณ์ที่ต้องจากบุคคลที่เคยอยู่ด้วยกันมาที่เมืองโทะชะ และความโศกเศร้าคิดถึงบุตรสาวที่เสียชีวิตไปที่เมืองโทะชะ เป็นต้น วรรณกรรมชิ้นนี้นับเป็นผลงานที่เด่นในด้านเทคนิคการใช้ภาษา รวมทั้งการแสดงออกถึงอารมณ์ด้านต่างๆ ของผู้เขียน และยังเป็นแม่แบบวรรณกรรมประเภทบันทึกของญี่ปุ่น อีกทั้งยังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลทางภูมิศาสตร์เกี่ยวกับเมืองต่างๆ ในสมัยโบราณของญี่ปุ่นด้วย

คิโนะทซุระยุกิเป็นกวีที่มีชื่อด้านการแต่งกลอนวะกะหรือกลอนญี่ปุ่น (和歌) กลอนของคิโนะทซุระยุกิมีลักษณะเด่นคือมักใช้สัญลักษณ์และกลวิธีการประพันธ์กลอนอันแสดงให้เห็นถึงไหวพริบปัญญาในการแต่งกลอนของเขา คิโนะทซุระยุกิยังเป็นหัวหน้าผู้เรียบเรียงหนังสือรวมกลอน *โคะกิงวะกะมุ* (古今和歌集) ซึ่งเป็นหนังสือรวมกลอนญี่ปุ่นที่จักรพรรดิญี่ปุ่นมีพระบรมราชโองการให้จัดทำขึ้นเป็นชิ้นแรกและนับเป็นหนึ่งในสามหนังสือรวมกลอนที่สำคัญของญี่ปุ่นร่วมกับหนังสือรวมกลอน *มันโยมุ* (万葉集) ในสมัยนาราและ *นิวกิงวะกะมุ* (新古今和歌集) ในสมัยคะมะกุระ ในบันทึกการเดินทาง *โทะชะนิกกิ* ก็ปรากฏกลอนญี่ปุ่นแทรกอยู่ถึง 57 บท และมีการใช้กลวิธีการประพันธ์กลอนแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลวิธีการใช้ความเปรียบ¹ ซึ่งบางกลวิธีเพิ่งเริ่มปรากฏใช้ในยุคของคิโนะทซุระยุกิ เช่น การมองเหมือน (見立て) ซึ่งเป็นการเปรียบสิ่งหนึ่งที่สายตามองเห็นว่ามีรูปร่างลักษณะเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งจนชวนให้มองเห็นผิดเป็นสิ่งที่นั่นและบุคลาธิษฐาน (擬人法) ซึ่งจัดเป็นลักษณะความเปรียบอย่างหนึ่งโดยให้สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น สัตว์และสิ่งของมีลักษณะการกระทำหรือความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์ กลวิธีดังกล่าวเริ่มปรากฏใช้ในกลอนญี่ปุ่นในช่วงปลายศตวรรษที่ 9 ซึ่งเป็นยุคที่คิโนะทซุระยุกิเรียบเรียงหนังสือรวมกลอน *โคะกิงวะกะมุ* ส่วนวรรณกรรม *โทะชะนิกกิ* นั้นเขียนขึ้นในช่วงต้นปลายชีวิตของคิโนะทซุระยุกิในช่วงต้นศตวรรษที่ 10 กลวิธีการใช้ความเปรียบแบบ

¹ ความเปรียบเป็นลักษณะการใช้ถ้อยคำ เพื่อสร้างพลังให้แก่การสื่อสาร เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อการสร้างจินตภาพ ซึ่งลักษณะสำคัญของจินตภาพก็คือพลังที่จะก่ออารมณ์สะเทือนใจ ความเปรียบมีหลายประเภท เช่น ความเปรียบแสดงแนวเทียบ (Simile) ความเปรียบเกินจริง (Hyperbole) บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นต้น (ดวงมน จิตรจันทน์ 2541:18)

ต่างๆ ที่นิยมใช้ในกลอนญี่ปุ่นได้ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งในบันทึกการเดินทางนี้ด้วย อันแสดงถึงความสามารถในด้านการประพันธ์ของคิโนะทซุระยุกิ

มีงานวิจัยหลายชิ้นที่หยิบยกกลอนของคิโนะทซุระยุกิในโคลงกวีวะกะมาศึกษา เช่น โอโอะกะ มะโกะโตะ ศึกษาบทกวีเกี่ยวกับความรักของคิโนะทซุระยุกิและกล่าวว่า “คิโนะทซุระยุกิเป็นผู้ที่ไม่มัวเมาลุ่มหลงในเรื่องของความรัก ที่เราร้อนรนแรง กลอนของเขามีลักษณะเด่นคือการแสดงออกถึงการสังเกตที่รู้แจ้งเห็นจริงเกี่ยวกับความเป็นไปในโลก” (大岡信 1971:54) หรืองานวิจัยของอิระซะวะ ริวโนะซุเกะซึ่งได้ศึกษาลักษณะการใช้กลวิธีการมองเหมือนในบทกวีของคิโนะทซุระยุกิในโคลงกวีวะกะโดยเปรียบเทียบจำนวนบทกวีที่มีการใช้กลวิธีการมองเหมือนของคิโนะทซุระยุกิและกวีคนอื่นในสมัยเดียวกัน ผลปรากฏว่า คิโนะทซุระยุกิเป็นผู้ที่ใช้กลวิธีการมองเหมือนมากที่สุดเมื่อเทียบกับกวีคนอื่นในยุคเดียวกัน (平沢竜介 1994 : 71-197) ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับกลอนของคิโนะทซุระยุกิในประเทศไทยเช่น วิทยาพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตของพัฒนาศรี นิยม ซึ่งกล่าวถึงลักษณะกวีนิพนธ์รักของคิโนะทซุระยุกิในโคลงกวีวะกะว่า “ค่อนข้างจะไม่แสดงอารมณ์ออกมาโดยตรง เป็นลักษณะของการกล่าวเป็นนัย มีลักษณะพูดง่ายแต่ซ่อนความหมายแฝงเอาไว้ ก่อให้ผู้อ่านจินตนาการไปถึงความหมายที่ซ่อนทับอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกถึงความฉลาดและไหวพริบ รวมไปถึงความสามารถในการประพันธ์ของกวีตามขนบในสมัยโคลงกวีวะกะ” (พัฒนาศรี นิยม 2545:172)

ส่วนโทะซะซะนิกกิ นั้น งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมชิ้นนี้มักมุ่งไปทางรูปแบบการเขียนเนื่องจากวรรณกรรมชิ้นนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นแม่แบบของวรรณกรรมรูปแบบบันทึก เช่น ประเด็นเรื่องการใช้ตัวอักษรคันนะในการเขียนบันทึกแทนที่จะเป็นตัวอักษรจีนซึ่งเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมากล่าวถึงกันมาก หรืองานวิจัยที่เปรียบเทียบรูปแบบการเขียนบันทึกการเดินทางนี้กับวรรณกรรมอื่น เช่น งานวิจัยของนิเฮะอิ มิชิอะกิที่เปรียบเทียบรูปแบบการเขียน โทะซะซะนิกกิ กับ อิซะโมะโนะซะวะตะริ และ มัตสึโยมู เป็นต้น² หรือไม่ก็มักเป็นงานวิจัยเกี่ยวกับสถานที่ที่ปรากฏในเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากวรรณกรรมชิ้นนี้มีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญเกี่ยวกับสถานที่ในสมัยโบราณของญี่ปุ่น เช่น งานวิจัยของคุโบะตะ ทะกะโอะ เกี่ยวกับแม่น้ำโยะโตะกะวะในโทะซะซะนิกกิ³ ส่วนกลอนที่ปรากฏในบันทึกชิ้นนี้นั้นเนื่องจากมีปรากฏอยู่ในหนังสือรวมกลอนอื่นๆ ด้วย ดังนั้นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลอนของคิโนะทซุระยุกิ จึงนิยมศึกษาจากหนังสือรวมกลอนเหล่านั้นซึ่งมีข้อมูลซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์หรือเปรียบเทียบมากกว่า โดยมักเป็นการเปรียบเทียบกลอนของคิโนะทซุระยุกิกับกลอนของกวีอื่นซึ่งก็มีงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเปรียบบ้าง เช่น งานวิจัยของอิระซะวะ ริวโนะซุเกะที่ศึกษาเรื่องกลวิธีการมองเหมือนในโคลงกวีวะกะ ดังที่ได้อ้างอิงถึงไปแล้วในข้างต้น นอกจากนี้ก็มีงานวิจัยในเรื่องการใช้ภาษา เช่น งานวิจัยของคุระนิมิ อิโรยุกิที่กล่าวถึงความสามารถอันโดดเด่นของคิโนะทซุระยุกิในด้านการเล่นคำ⁴ เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยเกี่ยวกับการใช้

² 仁平道明 (2006) 「『土佐日記』前史一旅の日記の始発」『国文学解釈と教材の研究』第51巻8号、学燈社pp. 24-31.

³ 久保田孝夫(2002)「『土佐日記』に見る「淀川」」『淀川の文化と文学』和泉書院

⁴ 倉西博之(2001)「日本文学のなかの「ことば遊び」」『金蘭短期大学研究誌』pp. 23-30.

ภาษาเหล่านั้นก็มีบ้างที่ยกตัวอย่างความเปรียบในบันทึกนี้มากล่าวถึง แต่ก็ก็เป็นเพียงแค่การยกตัวอย่างกล่าวถึงการใช้ภาษาของคิโนะทซุระยูกิในภาพรวม ไม่ได้เจาะจงศึกษาการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมชิ้นนี้ เท่าที่ผู้วิจัยได้สืบค้นดูยังไม่พบงานวิจัยที่ทำการรวบรวมตัวอย่างการใช้ความเปรียบแบบต่างๆ ใน *โทะชะนิกกิ* มาก่อน การศึกษาลักษณะการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมชิ้นนี้จึงเป็นหัวข้อที่น่าสนใจ และจะเป็นข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมญี่ปุ่นชิ้นอื่นๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อรวบรวมตัวอย่างและศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการใช้ความเปรียบในวรรณกรรม *โทะชะนิกกิ* ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทบันทึกชิ้นแรกของญี่ปุ่น

3. ขอบเขตและวิธีวิจัย

รวบรวมตัวอย่างความเปรียบในวรรณกรรม *โทะชะนิกกิ* โดยในที่นี้จะศึกษาความเปรียบ 3 ประเภทที่พบเห็นบ่อยในวรรณกรรมชิ้นนี้คือ อุปมา (比喻) การมองเหมือน (見立て) และบุคลาธิษฐาน (擬人法)⁵ โดยมุ่งหาลักษณะเฉพาะของการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมชิ้นนี้

4. สมมติฐาน

4.1 ในวรรณกรรม *โทะชะนิกกิ* มีการใช้ความเปรียบแบบอุปมาและการมองเหมือนอยู่บ่อยครั้งโดยมักเป็นการโยงเปรียบกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำ อันเป็นการช่วยขับเน้นบรรยากาศของเรื่องซึ่งเป็นการเดินทางทางน้ำ

4.2 การใช้บุคลาธิษฐานในวรรณกรรมชิ้นนี้ช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน และยังเป็นกลวิธีในการแสดงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดในใจของผู้เขียนออกมาด้วย

5. ระบบถอดอักษรและต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้

บทความนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น (ผศ.ดร.กัลยาณี สัตสุวรรณ, ผศ.สุชาติ สัตยพงศ์, รศ.ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ (ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณะนิยานวิน) และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย (ผศ.ดุชนิพร ชำนิโรคนานต์) แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำหรับคำบางคำที่นิยมใช้แพร่หลายแล้วยังคงใช้ตามความนิยมเดิม เช่น เกียวโต ซากุระ เฮอัน ชิโกะกุ เป็นต้น ส่วนข้อความจากตัวเรื่องและเลขหน้าที่ยกมาอ้างอิงไว้ในบทความนี้ ได้นำมาจากหนังสือชุด *นิมเป็นนิฮงโกะเต็นบุงะกุเซ็นฉู* (新編 日本古典文学全集) ที่ทางสำนักพิมพ์ โฉงะกุกัน (小学館) ของญี่ปุ่นได้ตีพิมพ์ไว้เมื่อปี ค.ศ. 2004

⁵ กลวิธีการประพันธ์ที่นิยมใช้ในสมัยเอโดะมีมากมาย ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นลักษณะของการเล่นคำหรือการใช้คำเพื่อให้กลอนไพเราะ เช่น การใช้คำประดับ คำซ้ำ คำซ้อน คำพ้องเสียง เป็นต้น แต่ในบทความนี้ผู้วิจัยเลือกเอากลวิธีการประพันธ์ที่มีลักษณะแบบความเปรียบมาศึกษา ซึ่งใน *โทะชะนิกกิ* มีความเปรียบที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดอยู่ 3 ประเภท คือ อุปมา การมองเหมือน และบุคลาธิษฐาน โดย 2 ประเภทหลังเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่เพิ่งจะเป็นที่นิยมใช้ในกลอนญี่ปุ่นในยุคของคิโนะทซุระยูกิ

6. บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

6.1 อุปมา (比喻)

คำว่า 比喻 ในภาษาญี่ปุ่นมีความหมายรวมคำว่า “อุปมา” และ “อุปลักษณ์” ในภาษาไทยเข้าไว้ด้วยกัน อุปมา (直喩法, Simile) เป็นความเปรียบเทียบที่อธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยนำไปเทียบกับอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้คำเชื่อม ที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “เหมือน” ตัวอย่างเช่นคำว่า ดุจดั่ง รวากับว่า เปรียบประดุจ เป็นต้น ส่วนอุปลักษณ์ (隱喩法, Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งเช่นเดียวกับอุปมาแต่จะไม่กล่าวโดยตรงเหมือนอุปมา จะใช้วิธีกล่าวเป็นนัยและจะไม่มีคำเชื่อมเหมือนอุปมาในบทความนี้จะขอเรียกเทคนิคการประพันธ์ 比喻 นี้ว่า “อุปมา” โดยรวมเอาอุปลักษณ์เข้าไว้ในคำเรียกนี้ด้วย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้อุปมาใน โทษะนิกกิ พบว่าวรรณกรรมชิ้นนี้มีการใช้อุปมาอยู่ทั้งหมด 13 แห่ง⁶ (บางแห่งอาจมีอุปมามากกว่าสองที่ซ้อนกันอยู่ แต่เนื่องจากอยู่ใกล้ชิดติดกันในที่นี้จึงจะขอนับรวมกันเป็นแห่งเดียว) ดังที่ยกมาต่อไปนี้

6.1.1 棹させど底ひも知らぬわた
つみの深き心 を君に見るかな (หน้า 19)

น้ำใจของพวกท่านช่างลึกล้ำดุจดั่ง
มหาสมุทรที่ถึงแม้จะใช้ไม้วัดดูก็ไม่สามารถ
หยั่งความลึกได้

6.1.2 この人々ぞ、志ある人なり
ける。この人々の深き志はこの海にも劣ら
ざるべし。 (หน้า 25)

คนเหล่านี้ต่างหากที่มีน้ำใจไม่ตรีจริงใจต่อ

พวกเราอย่างแท้จริง น้ำใจลึกล้ำของพวกเขาคงไม่
ด้อยไป กว่าความลึกของมหาสมุทรเป็นแน่

6.1.3 桂川わが心にもかよはねど同じ
深さになるべらなり (หน้า 54)

แม่น้ำคะทซึระงะวะยังคงเหมือนเดิมไม่
เปลี่ยนแปลง ในจุดนี้คงเปรียบกับใจฉันไม่ได้ แต่
ระดับความคิดถึงเมืองหลวงในใจฉันกับระดับความ
ลึกของน้ำในแม่น้ำดูเหมือนว่าจะไหลลึกพอๆ กัน

6.1.4 わが髪に雪と磯辺の白波と
いづれまされり沖つ島守 (หน้า 36)

ผมสีขาวโพลนดั่งหิมะของฉันทกับคลื่นสี
ขาวที่สาดซัดชายฝั่งอย่างไหนขาวกว่ากัน ช่วยตอบ
ฉันทหน่อยสิ ท่านผู้ดูแลเกาะกลางน้ำ

6.1.5 たましくしげ箱の浦波立たぬ日は
海を鏡とたれか見ざらむ (หน้า 42)

วันที่ที่ชะโกะโนะอูระ คลื่นลมสงบ มีใคร
บ้างจะไม่เห็นว่าท้องทะเลราบเรียบดุจแผ่นกระจก

6.1.6 海にうちはめつれば、口惜 し。
されば、うちつけに、海は鏡の面のごとなり
ぬれば、 (หน้า 47)

โยนกระจกอันมีค่านั้นลงไปทะเลอย่าง
น่าเสียดาย พอโยนลงไปทะเลก็พลันสงบลง ดูราบ
เรียบราวกับพื้นผิวของกระจกที่โยนลงไป

6.1.7 守の館の人々の中に、この来たる
人々ぞ、心あるやうには、いはれほのめく。
かく別れがたくいひて、かの人々の、
くち網も諸持ちにて、この海辺にてになひ
出だせる歌 (หน้า 18)

ผู้คนจากจวนผู้ว่าที่อดส่ำหามาส่งถึงที่
นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นผู้มีน้ำใจลึกซึ้งต่อเรา ต่างก็พูด
พร่ำอาลัยอาวรณ์ที่ต้องจากกัน คนเหล่านี้ต่างก็ร่วม
แรงร่วมใจกันพยายามจะแต่งกลอนอาลาให้แก่พวก
เราอยู่ตรงชายทะเลนั้น ดุจดั่งคำกล่าวที่ว่า “แม่แห

⁶ ในบทความนี้ ผู้วิจัยรวบรวมตัวอย่างความเปรียบและจำแนกประเภทความเปรียบเหล่านั้นออกเป็นอุปมา การมองเหมือน และบุคลาธิษฐาน โดยส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์และจัดจำแนกโดยผู้วิจัยเอง เนื่องจากในหนังสืออธิบายงานประพันธ์ไม่ได้มีคำอธิบายกำกับไว้ทุกจุดว่าตรงไหนมีการใช้ความเปรียบอะไรบ้าง

ที่ตึงยากแต่ถ้าร่วมแรงร่วมใจกันก็สามารถลากขึ้น
มาได้”⁷

6.1.8 惜しと思ふ人やとまと華
鴨のうち群れてこそわれは来にけれ (หน้า 19)

เสียดายที่ต้องจากกับท่าน พวกเราเลยมา
รวมกันอยู่ที่นี้เหมือนดังฝูงห่านที่รวมตัวกันอยู่ริมฝั่ง
น้ำที่มีต้นอะชิขึ้นอยู่ เพื่อที่ว่าบางทีอาจจะหวัง
เหนี่ยวให้ท่านอยู่ที่นี้กับเราต่อไปได้

6.1.9 引く船の綱手の長き春の日
を四十日五十日までわれは経にけり (หน้า 43)

วันในฤดูใบไม้ผลิช่างยาวนานเหมือนดังโซ่
ยาวที่ใช้ลากเรือ เราผ่านวันเวลาอันทุกข์ยากบนเรือ
มาได้ สี่สิบถึงห้าสิบวันแล้ว

6.1.10 忘れ貝拾ひしもせじ 白玉を
恋ふるをだにもかたみと思はむ (หน้า 44)

ฉันจะไม่เก็บหอยวะซุระกะอิเพื่อลิ้มเด็กที่
ตายไปนั้นหรอก แต่จะเก็บไข่มุกเอาไว้เพื่อเป็น
ของคู่ต่างหน้าเด็กที่คงมารวกับไข่มุกนั้น

6.1.11 鏡に神の心をこそは見つれ。
楫取の心は、神の御心なりけり。 (หน้า 47)

รู้สึกเหมือนได้รู้ซึ่งถึงจิตใจของเทพผ่าน
กระจกนี้ จิตใจของนายท้ายเรือที่ละโมภอยากได้
สิ่งของก็เหมือนกันกับจิตใจของเทพเจ้านั้นแหละ

6.1.12 千代経たる松にはあれどいにし
への声の寒さは変はらざりけり (หน้า 51)

ต้นสนผ่านวันเวลามานับพันปีไม่เคย
เปลี่ยนแปลง ความหนาวเหน็บที่มีมาแต่ไหนแต่ไรก็
ไม่เคยเปลี่ยนเช่นกัน

6.1.13 見し人の松の千歳に見ましかば
遠く悲しき別れせましや (หน้า 56)

ถ้าเด็กที่ตายไปคนนั้นมีอายุยืนยาวเป็น
พันปีเหมือนกับต้นสนแล้ว ฉันคงไม่ต้องโศกเศร้ากับ
การพลัดพรากจากเด็กคนนั้นอย่างนี้

6.1.1 และ 6.1.2 เป็นการเปรียบเทียบน้ำใจ
ของผู้ที่เดินทางตามมาส่งผู้เขียนว่าลึกล้ำเหมือน
มหาสมุทร ธรรมเนียมการส่งคนเดินทางไกลในสมัย
โบราณนั้น คนที่มาส่งจะเดินทางไปพร้อมกับคณะ
เดินทางสักระยะหนึ่งแล้วจึงจะกลับไป ยิ่งไปส่ง
ระยะทางไกลเท่าไร ยิ่งแสดงถึงความมีน้ำใจความ
ผูกพันกันมากขึ้นเท่านั้น 6.1.1 เป็นกลอนที่ผู้เขียน
แต่งขึ้นมาเพื่อขอบคุณน้ำใจของผู้ที่เดินทางตาม
มาส่ง ส่วน 6.1.2 เป็นร้อยแก้วบรรยายความรู้สึก
ของผู้เขียนที่รู้สึกซึ่งใจในน้ำใจไมตรีของผู้ที่เดินทาง
ตามมาส่ง น้ำใจเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรมไม่อาจมอง
เห็นได้ ผู้เขียนจึงเปรียบเทียบน้ำใจอันลึกล้ำซึ่งที่ไม่
อาจวัดได้กับความลึกของมหาสมุทรซึ่งเป็นสิ่งที่เปี่ยม
รูปธรรม 6.1.3 ก็มีลักษณะที่คล้ายกันนี้คือเปรียบเทียบ
ความคิดถึงเมืองหลวงของผู้เขียนกับความลึก
ของแม่น้ำ ทั้งสามตัวอย่างนี้จึงเป็นการใช้อุปมา
เปรียบเทียบคุณลักษณะของสิ่งที่เป็นนามธรรมเช่น
น้ำใจคนหรือความคิดถึงในใจ กับสิ่งที่เป็นรูปธรรม
คือมหาสมุทรหรือแม่น้ำ

6.1.4 เป็นการเปรียบเทียบสีขาวของเส้นผมว่า
ขาวโพลนดังหิมะและยังเปรียบเทียบความขาวของ
เส้นผมกับความขาวของคลื่นทะเลด้วย ส่วน 6.1.5
และ 6.1.6 นั้นเป็นการเปรียบเทียบทอทะเลว่าราบเรียบ
เหมือนกับพื้นผิวของแผ่นกระจก จะเห็นได้ว่า
6.1.1-6.1.6 เป็นการใช้อุปมาที่ล้วนแล้วแต่มีเนื้อหา
เกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำ กล่าวคือเป็นการ
เปรียบเทียบหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับ
ทะเล คลื่นทะเล หรือแม่น้ำดังตัวอย่างที่ 6.1.1-
6.1.4 หรือไม่ก็เป็นการเปรียบเทียบในทางกลับกันคือ
เปรียบเทียบคุณลักษณะบางอย่างของทะเลเข้ากับสิ่งใด
สิ่งหนึ่งดังตัวอย่างที่ 6.1.5-6.1.6

ตัวอย่าง 6.1.7 เป็นต้นมานั้นเป็นอุปมาที่
ไม่ได้เปรียบโยงกับทะเลหรือแม่น้ำโดยตรง แต่ก็

⁷ Kuchiami mo moromochi อาจเทียบเป็นสำนวนไทยคือ “สามัคคีคือพลัง”

เป็นการเปรียบเทียบเข้ากับสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลหรือสิ่งที่มีกพบเห็นได้ตามริมฝั่งน้ำ โดย 6.1.7 เป็นการกล่าวเปรียบเทียบการแต่งกลอนว่าก็เหมือนกับการดิงแห กล่าวคือถ้าหากร่วมแรงร่วมใจกันทำแล้วก็จะประสบความสำเร็จ 6.1.8-6.1.10 เป็นกลอนวาทะโดย 6.1.8 เป็นการเปรียบสภาพของคนที่มาชุมนุมกันว่าเหมือนกับฝูงห่านที่รวมตัวกันอยู่ริมฝั่งน้ำ 6.1.9 เปรียบความยาวนานของวันในฤดูใบไม้ผลิว่ายาวเหมือนกับโซ่ที่ใช้ลากเรือ 6.1.10 เป็นการกล่าวเปรียบความงามของลูกสาวที่ตายไปของผู้เขียนว่างดงามเหมือนกับไข่มุก จะเห็นได้ว่า 6.1.7-6.1.10 ล้วนเป็นการใช้อุปมาโดยเปรียบเทียบเข้ากับสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำซึ่งในที่นี้ก็คือ แห ฝูงห่านริมฝั่งน้ำ โซ่ลากเรือ และไข่มุก ตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวอย่างที่ 6.1.10 นั้น โดยทั่วไปแล้วความงามของผู้หญิงมักจะถูกเปรียบเข้ากับดอกไม้ และยังช่วงฤดูที่ผู้เขียนเดินทางนั้นเป็นฤดูใบไม้ผลิ ปกติแล้วก็จะเปรียบเทียบความงามของผู้หญิงกับดอกไม้ในฤดูกาลนั้นอย่างเช่น ซากุระ เป็นต้น แต่ในที่นี้ผู้เขียนกลับเปรียบความงามของลูกสาวกับไข่มุก ไข่มุกมีสีขาวสื่อถึงความงามบริสุทธิ์ การที่ผู้เขียนเลือกใช้ไข่มุกในการกล่าวเปรียบความงามของลูกสาวในที่นี้อาจไม่ใช่เพียงเพื่อสื่อถึงความงามแบบบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของลูกสาวที่ตายไปเท่านั้น แต่น่าจะเป็นความตั้งใจของผู้เขียนในการเลือกใช้สิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบให้เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลเพื่อให้เข้ากับบรรยากาศของเรื่องซึ่งเป็นการเดินทางทางทะเล

นอกจากนี้อาจคิดได้อีกแง่หนึ่งว่าผู้เขียนอาจเพียงแค่อยกเอาสิ่งที่มองเห็นอยู่ตรงหน้าหรือทัศนียภาพใกล้ตัวในขณะที่เดินทางทางน้ำมาใช้เปรียบเทียบกับก็ได้ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นก็จะไม่

สามารถอธิบายตัวอย่างที่ 6.1.10 ได้ เพราะว่าไข่มุกไม่ได้ปรากฏให้เห็นในระหว่างการเดินทาง อีกทั้งผู้เขียนเริ่มเขียนบันทึกนี้หลังจากที่กลับมาถึงเมืองหลวงแล้ว กล่าวคือเป็นการเขียนย้อนหลัง ไม่ได้เขียนในขณะที่เดินทางอยู่ จึงไม่ใช่เป็นการเอาสิ่งที่เห็นอยู่ตรงหน้ามาเขียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงคิดว่าการที่ผู้เขียนเลือกใช้แต่ความเปรียบที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำเท่านั้นน่าจะเป็นความตั้งใจของผู้เขียนเองเพื่อขับเน้นบรรยากาศการเดินทางทางน้ำซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของบันทึกนี้ให้ดูมีสีสันมากขึ้น 6.1.11 เป็นการเปรียบจิตใจที่ละโมภของนายท้ายเรือว่าเหมือนกับจิตใจของเทพเจ้าซึ่งเทพเจ้าในที่นี้ก็คือเทพแห่งทะเล ผู้เขียนประทับใจกับพายุระหว่างการเดินทางจึงต้องโยนของมีค่าที่ติดตัวมาซึ่งก็คือกระจกลงไปในทะเลเป็นการเซ่นสรวงเพื่อให้เทพแห่งทะเลพอใจและช่วยดลบันดาลให้ท้องทะเลสงบตามความเชื่อของคนญี่ปุ่นโบราณ หลังจากโยนกระจกแล้วท้องทะเลก็สงบ ผู้เขียนจึงเกิดความรู้สึกว่าเทพเจ้าก็มีความละโมภ และได้เปรียบจิตใจของนายท้ายเรือว่าก็เหมือนกับจิตใจของเทพแห่งทะเล ซึ่งก็เป็นการอุปมาโดยโยงกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทะเลอีกเช่นกัน ส่วน 6.1.12 และ 6.1.13 เป็นกลอนวาทะโดย 6.1.12 เป็นการเปรียบสภาพความหนาวเย็นว่ายังคงเหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง เหมือนกับต้นสนที่ยังคงอยู่เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และ 6.1.13 เป็นการกล่าวสมมติโดยผู้เขียนปรารภนาให้ลูกสาวที่ตายไปมีอายุยืนยาวเหมือนต้นสนซึ่งเป็นพืชที่มีอายุยืนยาว ต้นสนใน 6.1.12 และ 6.1.13 ก็คือสนทะเลที่มักขึ้นอยู่ตามชายฝั่งทะเล ซึ่งในโทษะนิกกิ ก็มีการบรรยายยทิวทัศน์ของต้นสนทะเลอยู่หลายครั้ง จะเห็นได้ว่า 6.1.12 และ 6.1.13 ก็เป็นการอุปมาโดยเปรียบเข้ากับสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลอีกเช่นกัน

จากทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ในโทะชะนิกกิ มีการใช้อุปมาอยู่บ่อยครั้งทั้งในส่วนที่เป็นกลอน และในส่วนที่เป็นร้อยแก้ว โดยทั้งหมดต่างก็มีลักษณะร่วมที่เหมือนกันคือล้วนแล้วแต่เป็นการอุปมาโดยเปรียบกับสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับทะเลหรือแม่น้ำ ซึ่งในจุดนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่าน่าจะเป็นความตั้งใจของผู้เขียนเองที่ต้องการเลือกใช้อุปมาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทะเลและแม่น้ำเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการขับเน้นบรรยากาศการเดินทางทางน้ำ อันเป็นเนื้อหาหลักของวรรณกรรมชิ้นนี้

6.2 การมองเห็น (見立て)

見立て เป็นการเปรียบสิ่งหนึ่งที่สายตา มองเห็นว่าคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่ง หรือมองเห็นผิดเป็นอีกสิ่งหนึ่ง จัดเป็นความเปรียบประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะคล้ายกับอุปมา แต่จะต่างกันตรงที่ 見立て จะเป็นการเปรียบสิ่งที่สายตา มองเห็นว่า มีรูปร่างลักษณะที่ละม้ายคล้ายคลึงกับอีกสิ่งหนึ่ง จนชวนให้มองเห็นผิดไปเป็นสิ่งที่นั่น เช่น มองเห็นหิมะบนต้นไม้เป็นดอกไม้สีขาว หรือมองเห็นฟองคลื่นสีขาวในทะเลเหมือนละอองหิมะ เป็นต้น หรือไม่ก็เป็นการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งโดยมองว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งไปเลย เช่น กวีกล่าวว่าอยากดูการร้ายราอันงดงามของนางฟ้าต่อไปเรื่อยๆ ไม่อยากให้นางฟ้า กลับสวรรค์ไปเร็วเช่นนี้เลย ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นการกล่าวชื่นชมการแสดงอันงดงามของพวกนางรำที่แสดง จบไปแล้ว แต่กวีกล่าวถึงนางรำโดยมองว่าเป็นนางฟ้าและพูดตัดพ้อต่อนางฟ้า เป็นต้น แต่ถ้าเป็นความเปรียบอย่างเช่นในตัวอย่างที่ 6.1.8 “พวกเรา รวมกันอยู่ที่นี่เหมือนฝูงห่านที่อยู่ริมน้ำ ที่มีต้นอะมิชิยืนอยู่” จะเป็นความเปรียบประเภทอุปมาไม่ใช่ 見立て เนื่องจากไม่ได้มองเห็นคนเป็นห่าน เพียงแต่เปรียบลักษณะการรวมตัวกัน

ของคน ว่าคล้ายกับฝูงห่านที่รวมตัวกันอยู่ริมน้ำ ในบทความนี้จะขอเรียกกลวิธีการประพันธ์ 見立て ว่า “การมองเห็นเหมือน”

ฟูจิโอะกะ ทะตะมิ กล่าวเกี่ยวกับกลวิธีการมองเห็นเหมือนไว้ว่า “เป็นการทำให้เห็นลักษณะแห่งการประดิษฐ์คิดค้นและจินตนาการของผู้ใช้เนื่องจากเป็นการจินตนาการถึงสิ่งที่มองไม่เห็นแล้วแทนที่ด้วยสิ่งอื่นที่มองเห็นอยู่ตรงหน้า” (藤岡忠美 1985 : 124-125) คิโนะทซุระยูกิ เป็นกวีที่ใช้กลวิธีการมองเห็นเหมือนบ่อยครั้งในกลอนของเขาใน โทะชะนิกกิ นั้น ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมตัวอย่างแล้วพบว่ามีการใช้กลวิธีการมองเห็นเหมือนอยู่ทั้งหมด 7 แห่ง ดังต่อไปนี้

6.2.1 雲もみな波とぞ見ゆる海女もがな
いづれか海と問ひて知るべく (หน้า 29)

กลุ่มเมฆฝนมองไปดูคล้ายคลื่นไปหมด แลวน้ำถ้ามีชาวประมงอยู่ก็คงจะดี จะได้ถามให้รู้แน่ว่าทางไหนเป็นทะเลกันแน่

6.2.2 船を出だして漕ぎ行く。この
あひだに、雲の上も、海の底も、同じごとく
になむありける。 (หน้า 31)

ขณะที่พวกเราพายเรือออกไปนั้นเมฆเบื้องบนกับท้องทะเลมองดูคล้ายกับเป็นหนึ่งเดียว

6.2.3 折り来る風間と思ふをあや
なくもかもめさへだに波と見ゆらむ (หน้า 46)

เรื่องที่ภาวนาขอต่อเทพเจ้าสมุทรให้ผลท้องทะเลราบเรียบ ไม่มีคลื่นลม แต่เหตุไฉนกลับตาลายมองเห็นนกคะโมะเมะดูคล้ายคลื่นไปเสียนี้

6.2.4 霜だにも置かぬかたぞとい
ふなれど波の中には雪ぞ降りける (หน้า 31)

ว่ากันว่าที่นี้เป็นดินแดนอบอุ่นไม่มีน้ำค้างแข็ง แต่ท่ามกลางฟองคลื่นแบบนี้กลับมีหิมะตกอยู่

6.2.5 磯ふりの寄する磯には年月をいつもわかぬ雪のみぞ降る

この歌は、常にせぬ人の言なり。また、人のよめる、
風による波の磯には鶯も春もえ知らぬ花のみぞ咲く

この歌どもを、すこしよろし、と聞きて、船の長しける翁、月日ごろの苦しき心やりによめる、
立つ波を雪か花かと吹く風ぞ寄せつつ人をはかるべらなる (หน้า 32)

“ชายฝั่งมีคลื่นโหมซัดสาดเป็นฟองสีขาว ดูไปเหมือนดังมีหิมะตกอยู่ตลอดเวลา”

กลอนนี้แต่งโดยคนที่ปกติแล้วจะไม่ชอบเอ่ยกลอน อีกคนแต่งขึ้นมาบ้าง

“ชายฝั่งมีคลื่นซัดสาดเพราะลมแรง มองไปเห็นมีแต่ดอกไม้บานอยู่ ทั้งๆ ที่ไม่ใช่ฤดูใบไม้ผลิ และไม่มีนกขมิ้นสักหน่อย”

กลอนสองบทนี้แต่งได้ค่อนข้างดี พอฟังกลอนเหล่านี้แล้วชายชราซึ่งเป็นหัวหน้าผู้โดยสารบนเรือจึงเอ่ยกลอนระบายความอัดอั้นใจที่สะสมมาหลายวัน

“ฟองคลื่นสีขาวแลดูคล้ายหิมะบ้าง ดอกไม้บ้าง นั่นก็เนื่องมาจากลมที่พัดคลื่นเป็นฟองจนลวงสายตาคูคนให้เห็นผิดไป”

6.2.6 今日、海荒げにて、磯に雪降り、波の花咲けり。ある人のよめる、
波とのみひとつに聞けど色見れば雪と花とにまがひけるかな (หน้า 37)

วันนี้ท้องทะเลปั่นป่วน ตรงชายฝั่งมีคลื่นซัดสาดเป็นฟองสีขาวราวกับหิมะ ดูราวกับว่ามีดอกไม้สีขาวบานอยู่ มีคนหนึ่งเอ่ยกลอนขึ้น

“ถ้าได้ยินเสียงคลื่นละก็ไม่ว่าฟังยังไงก็คงจะเข้าใจว่าเป็นเสียงคลื่นไม่ผิดไปแน่ แต่ถ้ามองคลื่นแล้ว สีขาวของมันชวนให้เข้าใจผิดคิดว่าเป็นหิมะหรือไม่ก็ดอกไม้สีขาว”

6.2.7 二十一日。卯の時ばかりに船出だす。みな、人々の船出づ。これを見れば、春の海に、秋の木ノ葉しも散れるやうにぞありける。おぼろけの願によりてにやあらむ、風も吹かず、よき日出で来て、漕ぎ行く。(หน้า 35)

วันที่ยี่สิบเอ็ด ออกเรือตอนประมาณหกโมงเช้า ผู้คนที่ทั้งหลายต่างพากันออกเรือพร้อมๆ กัน เรือที่แล่นออกไปแต่ละลำดูคล้ายกับใบเมเปิ้ลของฤดูใบไม้ร่วงที่ได้ร่วงหล่นลงบนท้องทะเลในฤดูใบไม้ผลิ อาจเป็นเพราะได้ภาวนาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เอาไว้ จึงไม่มีลมกระโชก พายเรือไปท่ามกลางสภาพอากาศอันแจ่มใส

6.2.1-6.2.3 เป็นการใช้กลวิธีการมองเหมือนโดยเปรียบสิ่งๆ หนึ่งว่ามองดูคล้ายกับคลื่นทะเล โดย 6.2.1 และ 6.2.2 เป็นการมองเปรียบเมฆบนท้องฟ้าว่าแลดูคล้ายกับคลื่นทะเล และ 6.2.3 เปรียบนกคะโมะเมะหรือนกนางนวลที่มีก้อยตามริมฝั่งทะเลว่ามองดูคล้ายกับคลื่น ส่วน 6.2.4-6.2.6 นั้นเป็นการมองเปรียบในทางกลับกันคือเปรียบคลื่นทะเลว่าแลดูเหมือนกับสิ่งอื่นซึ่งในที่นี้ก็คือหิมะและดอกไม้สีขาว โดยใน 6.2.5 และ 6.2.6 ต่างก็มีการกล่าวซ้ำถึงการมองเห็นคลื่นเป็นหิมะและดอกไม้สีขาวแห่งละ 2-3 ครั้งทั้งในส่วนที่เป็นกลอนและส่วนที่เป็นร้อยแก้ว สำหรับประเด็นที่ผู้เขียนกล่าวบรรยายถึงฟองคลื่นสีขาวในทะเลบ่อยครั้งนั้น ผู้วิจัยได้เคยหยิบยกมาวิเคราะห์ไว้แล้วในบทความวิจัยเรื่อง “การใช้สีเป็นสัญลักษณ์ในวรรณกรรมเรื่องโทะชะนิกกิ” ว่า “ระหว่างที่เดินทางอยู่ในทะเลผู้เขียนมักจะกล่าวถึงสิ่งที่มีสีขาวเช่นคลื่นสีขาว อยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อสิ้นสุดการเดินทางในทะเลแล้วผู้เขียนก็ไม่ได้กล่าวถึงสีขาวอีกเลย ตามความคิดความเชื่อของจีน สีขาวเป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์และงานศพ สมัยเฮอันญี่ปุ่นได้รับอิทธิพล

ความคิดความเชื่อของจีนเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า ผู้เขียนต้องการใช้สีขาวเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความทุกข์ยากลำบากที่ผู้เขียนต้องเผชิญระหว่างการเดินทางอยู่บนท้องทะเล” (อรรถยา สุวรรณระดา 2550: 96) ส่วน 6.2.7 เป็นการบรรยายภาพเรือที่ต้องแสงแดดในยามเช้าแลเห็นเป็นสีแดง มองดูคล้ายกับใบเมเปิ้ลที่ร่วงหล่นลอยอยู่ในทะเล ถึงแม้ 6.2.7 จะต่างกับตัวอย่างอื่นที่ไม่ได้เป็นการมองเปรียบกับทะเลหรือคลื่นทะเลโดยตรง แต่ก็ยังเป็นการมองเปรียบกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทะเลซึ่งในที่นี้ก็คือเรือกับใบเมเปิ้ลที่ร่วงหล่นลอยอยู่ในทะเล

จากทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนใช้กลวิธี การมองเหมือนโดยเปรียบสิ่งๆ หนึ่งว่ามองดูคล้ายกับทะเลหรือคล้ายกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทะเล หรือไม่ก็เป็นการมองเปรียบในทางกลับกันคือเปรียบคลื่นทะเลว่ามองดูคล้ายสิ่งอื่น ผู้เขียนพยายามจำกัดการใช้การมองเหมือนโดยให้มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทะเล ซึ่งในจุดนี้ก็เป็นกลวิธีในลักษณะเดียวกันกับที่ผู้เขียนใช้ในการอุปมาดังในหัวข้อที่กล่าวถึงไปแล้วก่อนหน้านี้ด้วย ทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะเป็นความตั้งใจของผู้เขียนเองที่ต้องการเลือกใช้ความเปรียบที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทะเลและแม่น้ำเท่านั้น ทั้งนี้ก็เพื่อช่วยเสริมสร้างบรรยากาศของเรื่องซึ่งเป็นการเดินทางทางน้ำให้ดูมีสีสันยิ่งขึ้นนั่นเอง

6.3 บุคลาธิฐาน (擬人法)

บุคลาธิฐานจัดเป็นความเปรียบชนิดหนึ่ง โดยเป็นการให้สิ่งที่ไม่ใช่บุคคล เช่น สัตว์ วัตถุ ต้นไม้ เป็นต้น แสดงลักษณะ ความรู้สึกนึกคิด หรือพฤติกรรมต่างๆ เหมือนมนุษย์⁸ ในโทะชะนิกิ

มีการใช้บุคลาธิฐานทั้งหมด 9 แห่ง ดังที่ยกมาต่อไปนี้

6.3.1 この折に、ある人々、折節につけて、漢詩ども、時に似つかはしきいふ。また、ある人、西国なれど甲斐歌などいふ。
「かく歌ふに、船屋形の塵も散り、空行く雲も漂ひぬ」とぞいふなる。(หน้า 19)

ในยามนี้ผู้คนที่อยู่ที่นี่ต่างรู้สึกเศร้าอาลัยอาวรณ์เอ๋ยกลอนแบบจีนที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในเวลานี้ขึ้นมาหลายบท ที่นี่เป็นเมืองที่อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศแท้ๆ แต่บางคนกลับร้องเพลงของหัวเมืองทางตะวันออก ต่างพากันชื่นชมว่า “ช่างไพเราะยิ่งนัก ขนาดฝุ่นที่เกาะอยู่บนหลังคาเรือยิ่งถึงกับร่วงหล่นลงมา หรือแม้แต่เมฆที่ลอยอยู่บนท้องฟ้าก็ยังหยุดนิ่งไม่ยอมเคลื่อนที่ไปไหน”

6.3.2 芋茎、荒布も、齒固めもなし。かうやうの物なき国なり。求めしもおかず。ただ、押鮎の口をのみぞ吸ふ。この吸ふ人々の口を、押鮎、もし思ふやうあらむや。(หน้า 20)

พวกเราไม่มีอาหารของเทศกาลปีใหม่อย่างพวกสาหร่ายหรือมันตากแห้ง⁹ ในถิ่นนี้ไม่ค่อยจะมีอาหารอย่างที่ว่านี้ พวกเราเองก็ไม่ได้แสวงหาตระเตรียมเอาไว้ก่อนด้วย มีแต่เพียงปลาอะยุหมักเกลือเท่านั้น พวกเราก็เลยดูดกินหัวปลาอะยุกันใหญ่ เจ้าปลาอะยุหมักเกลือโดนพวกเราเอามากไปดูดใช้มันอย่างนี้บางทีมันอาจจะคิดอะไรอยู่ก็ได้

6.3.3 漕ぎて行く船にて見ればあしひきの山さへ行くを松は知らずや (หน้า 37)

มองจากเรือที่พายไปเห็นภูเขาเคลื่อนตัวไปพร้อมกันด้วย ต้นสนที่ขึ้นอยู่บนภูเขานั้นช่างไม่รู้สึกระไรเลยหรือ

⁸ นักวิชาการบางท่านมองว่าบุคลาธิฐานจัดเป็นการมองเหมือนประเภทหนึ่ง กล่าวคือมองสิ่งหนึ่งๆ ว่าเป็นมนุษย์ และกล่าวถึงสิ่งนั้นราวกับว่าสิ่งนั้นเป็นมนุษย์

⁹ อาหารที่กินฉลองกันในช่วงปีใหม่นั้นตั้งแต่ต้นที่หนึ่งถึงวันที่สาม เพื่อฉลองการที่อายุยืนยาวขึ้นอีกปี การรับประทานอาหารที่ทำให้อายุยืนนี้มีที่มาจากประเทศจีนอาหารเหล่านี้ ได้แก่ หัวผักกาด แดง ปลาอะยุหมักเกลือ เนื้อหนูป้า เนื้อกวาง เป็นต้น จำนวนและชนิดของอาหารอาจมีความแตกต่างกันไปตามเวลาและสถานที่

6.3.4 三日。同じところなり。もし、
風なみの、しばしと惜しむ心やあらむ。
心もとなし。(หน้า 21)

วันที่สาม ยังคงอยู่ที่เดิม คลื่นลมอาจจะ
รู้สึกอาลัยอาวรณ์อยากให้พวกเรายู่ต่อกระมังก็
เลยพุดแตร รู้สึกกังวลกับสภาพอากาศหลังจากนี้

6.3.5 この長櫃の物は、みな人、童
までにくれたれば、飽き満ちて、船子どもは、
腹鼓を打ちて、海をさへおどろかして、波立て
つべし。(หน้า 22)

ของที่บรรจุกล่องส่งมานั้นได้นำมาแบ่งให้
แก่ทุกคนรวมไปถึงพวกเด็กๆ ด้วย พวกลูกเรือกิน
กันจนอึดหน้าสำราญ ต่างพากันตบพุงสบายใจ
ดูเหมือนว่าแม้แต่ทะเลยังตกใจกับเสียงตีพุงจนถึง
กับก่อกคลื่นขึ้นมา

6.3.6 見わたせば松のうれごとになす
む鶴は千代のどちとぞ思ふべなる (หน้า 26)

มองออกไปเห็นบนกิ่งต้นสนมีนกกระเรียน
อาศัยอยู่ เจ้านกกระเรียนคงจะคิดว่าต้นสนนี้เป็น
เพื่อนสนิทที่ไม่เปลี่ยนแปลงของมัน

6.3.7 とくと思ふ船悩ますはわがために
水の心の浅きなりけり (หน้า 49)

อยากให้เรือแล่นไปเร็วๆ แต่น้ำตื้นเป็น
อุปสรรคขัดขวางไว้ จิตใจของน้ำในแม่น้ำที่มีต่อฉัน
มันช่างตื้นเขินเสียจริง

6.3.8 今宵、月は海にぞ入る。これ
を見て、業平の君の、「山の端逃げて入れ
ずもあらなむ」といふ歌なむ思ほゆる。もし
海辺にてよまましければ、「波立ちさへて 入
れずもあらなむ」ともよみてましや。(หน้า 24)

คำคืนนี้พระจันทร์ตกลงไปในท้องทะเล
พอเห็นพระจันทร์แบบนี้ก็หวนนึกถึงกลอน
ของนะริอิระ¹⁰ ที่ว่า “อยากให้สันเขาหนีหายไป
พระจันทร์จะได้ไม่หลบหายลับไปตรงสันเขา”

ถ้านะริอิระแต่งกลอนนี้แถวชายทะเลล่ะก็ เนื้อ
ความคงจะกลายเป็นว่า “อยากให้คลื่นก่อกวนจน
พระจันทร์ไม่ตกลงไปในท้องทะเล” ละกระมัง

6.3.9 立てば立つぬればまたゐる吹
く風と波とは思ふどちにやあらむ (หน้า 30)

ลมพัดมาคลื่นก็ซัดสาด ถ้าลมหยุดคลื่นก็
สงบ ลมที่พัดกับคลื่นที่ซัดคงเป็นเพื่อนสนิทกัน
ละมัง

6.3.1 เป็นการแสดงความประทับใจใน
ความไพเราะของบทกลอนโดยบรรยายให้สิ่งไม่มี
ชีวิต เช่น ฝุ่นบนหลังคาเรือประทับใจในความ
ไพเราะของกลอนมากถึงกับร่วงหล่นลงมา และ
แม้แต่เมฆบนท้องฟ้าก็มีสภาพเหมือนกับคนที่
ตะลึงงันหยุดนิ่งอยู่กับที่ ซึ่งในที่นี้ น่าจะเป็นการ
สื่อถึงความประทับใจของตัวผู้เขียนเองที่มีต่อบท
กลอนนั้น 6.3.2 กล่าวถึงปลาอะยุหมักเกลือที่
ผู้เขียนกำลังกินว่า บางทีปลาอะยุอาจกำลังคิดอะไร
อยู่ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเป็นไปได้ที่ของกิน
อย่างปลาอะยุหมักเกลือจะมีความรู้สึกนึกคิด
เป็นการแสดงให้เห็นถึงจินตนาการอันลุ่มลึกของ
ผู้เขียน 6.3.3 เป็นกลอนแสดงความรู้สึกประหลาด
ใจที่พอเรือเคลื่อนออกไปก็เห็นเหมือนกับว่าภูเขา
เคลื่อนตัวไปพร้อมกันด้วย ผู้แต่งกลอนจึงกล่าวถาม
ต้นสนนั้นว่าไม่รู้สึกภูเขาเคลื่อนตัวอยู่หรือหรือ
กลอนบทนี้แม้ใน โทะชะนิกกิ จะบันทึกไว้ว่าเป็น
กลอนที่เด็กคนหนึ่งบนเรือแต่งขึ้น แต่ชะคุระอิ
ยุโสะอุ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า “กลอนหลายบทใน
โทะชะนิกกิ อย่างเช่นกลอนที่เด็กเป็นผู้แต่ง หรือ
กลอนที่คุนิยายจากเกาะอะวะจิแต่งขึ้นนั้น ใน
หนังสือรวมกลอน โคะกินโระกุโจ และหนังสือรวม
กลอนอื่นก็ได้รวบรวมกลอนเหล่านั้นเอาไว้ด้วยเช่น
กัน แต่ชื่อผู้แต่งกลอนเหล่านั้นก็คือ ตัวคิโนะซึ-
ชะระยุกิเอง ซึ่งนั่นแสดงว่าคิโนะซึชะระยุกิได้นำเอา

¹⁰ มีชื่อเต็มว่า อะริวะระ โนะ นะริอิระ (在原業平) เป็นกวีที่มีชื่อเสียงต้นสมัยเฮอัน มีชีวิตอยู่ช่วงปี ค.ศ. 825-880

กลอนที่ตนแต่งขึ้นเองใส่ไว้ใน *โทะชะนิกกิ* โดยทำ
เป็นว่าผู้อื่นเป็นคนแต่งกลอนเหล่านั้นขึ้น”
(桜井祐三 1990:198) ดังนั้นกลอนใน 6.3.3 จึง
น่าจะเป็นกลอนที่แสดงความรู้สึกนึกคิดของตัว
ผู้เขียนเอง

6.3.4 เป็นการกล่าวถึงสาเหตุที่คลื่นลมไม่
เอื้ออำนวยต่อการออกเดินทางว่าอาจเป็นเพราะ
คลื่นลมรู้สึกอาลัยอาวรณ์อยากให้ผู้เขียนอยู่ต่อจึง
พัดแรง 6.3.5 เป็นการกล่าวถึงสาเหตุที่ทะเลก่อ
คลื่นขึ้นมาว่าอาจเป็นเพราะทะเลตกใจกับเสียงตีพุง
ของพวกเขาเรือ 6.3.6 เป็นการให้สัตว์ซึ่งในที่นี้คือ
นกกระเรียนมีความรู้สึกนึกคิดเหมือนคน 6.3.7
เป็นการกล่าวตัดพ้อแม่น้ำซึ่งมีระดับน้ำตื้นทำให้
เล่นเรือไปลำบากกว่าแม่น้ำช่างไม่มีน้ำใจเมตตต่อตน
เอาเสียเลย จะเห็นได้ว่า 6.3.1-6.3.7 เป็นการใช
บุคลาธิษฐานโดยบรรยายให้สัตว์ ต้นไม้ ธรรมชาติ
และสิ่งของมีอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเหมือนมนุษย์
อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงจินตนาการอันกว้างไกล
ของผู้เขียน และในบางแห่งก็เป็นการแสดงอารมณ์
ความรู้สึกนึกคิดของตัวผู้เขียนเองด้วย

ส่วน 6.3.8-6.3.9 เป็นการใชบุคลาธิษฐาน
โดยบรรยายให้สิ่งไม่มีชีวิตมีอากัปภิกิริยาอาการ
เหมือนมนุษย์ โดย 6.3.8 เป็นการอ้างอิงถึงกลอน
ของนะริฮิระที่ว่า “อยากให้สันเขาหนีหายไป” ซึ่ง
คำกริยา “หนีหาย” นั้นเป็นกริยาของมนุษย์ ในที่นี้
ผู้เขียนได้ปรับเปลี่ยนเนื้อความใหม่ให้เหมาะกับ
บรรยากาศกลางทะเลเป็น “อยากให้คลื่นก่อวน”
แทน ซึ่งก็เป็นการใชบุคลาธิษฐานเช่นเดียวกันเพียง
แต่เปลี่ยนเนื้อความให้มีความเกี่ยวข้องกับทะเล
ส่วน 6.3.9 เป็นการกล่าวเปรียบเทียบกับคลื่นที่มักจะ
มาพร้อมกันว่าเหมือนกับเพื่อนสนิทที่มักไปไหนมา
ไหนด้วยกันเสมอ การบรรยายให้สิ่งไม่มีชีวิตมี
อากัปภิกิริยาเหมือนมนุษย์เช่นนี้ช่วยให้ผู้อ่านเกิด

มโนภาพได้ชัดเจนกว่าการบรรยายแบบปกติ
ธรรมดา และยังช่วยเสริมสร้างความมีชีวิตชีวาให้
กับเนื้อเรื่องด้วย

จากทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ใน*โทะชะนิกกิ*
มีการใชบุคลาธิษฐานค่อนข้างบ่อยอันเป็นการแสดง
ให้เห็นถึงจินตนาการอันกว้างไกลของผู้เขียน สิ่งที
หยาบยกลากล่าวถึงก็มักเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทะเล
หรือแม่น้ำเช่น เรือ ปลาอะยุ สุนทะเล คลื่นลม
ทะเล และแม่น้ำ ผู้เขียนแสดงอารมณ์ความรู้สึก
นึกคิดในใจออกมาโดยไม่ได้กล่าวออกมาตรงๆ
แต่กล่าวผ่านสิ่งที่หยาบยกลากล่าวถึงเหล่านั้น อัน
เป็นการแสดงถึงไหวพริบและความสามารถในการ
ใช้กลวิธีการประพันธ์ของผู้เขียน นอกจากนี้บุคลา
ธิษฐานยังเป็นกลวิธีที่ผู้เขียนใช้เพื่อเสริมสร้าง
จินตภาพให้แก่ผู้อ่านทำให้เนื้อเรื่องแลดูมีสีสันและ
มีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น

7. บทสรุป

จากการศึกษาลักษณะการใช้ความเปรียบ
ในวรรณกรรม *โทะชะนิกกิ* โดยแบ่งความเปรียบ
ออกเป็น 3 ประเภทคือ อุปมา การมองเหมือน
และบุคลาธิษฐาน พบว่า กลวิธีการใช้ความเปรียบ
ปรากฏบ่อยทั้งในส่วนที่เป็นกลอนและในส่วนที่เป็น
ร้อยแก้วในวรรณกรรมชิ้นนี้ โดยความเปรียบแบบ
อุปมาและการมองเหมือนในวรรณกรรมชิ้นนี้มี
ลักษณะเฉพาะคือล้วนแล้วแต่มีเนื้อหาที่เกี่ยวพัน
กับทะเลหรือแม่น้ำทั้งสิ้น ซึ่งจุดนี้น่าจะเป็นความ
ตั้งใจของผู้เขียนเองในการพยายามเลือกใช้ความ
เปรียบที่มีเนื้อหาเกี่ยวโยงกับทะเลหรือแม่น้ำ ทั้งนี้
ก็เพื่อเป็นการขับเน้นบรรยากาศการเดินทางทางน้ำ
ซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของเรื่อง การใช้อุปมา การมอง
เหมือน และบุคลาธิษฐานในวรรณกรรมชิ้นนี้ล้วน

แสดงให้เห็นถึงจินตนาการอันกว้างไกลของผู้เขียน อีกทั้งยังเป็นกลวิธีที่ช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่านทำให้เนื้อเรื่องดูมีชีวิตชีวา และยังเป็นกลวิธีในการแสดงอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดในใจของผู้เขียนออกมาอีกด้วย ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงไหวพริบและความสามารถในการประพันธ์ของ คิโนะทซุระยุกิโกะแห่งยุคซึ่งเป็นผู้เขียนบันทึกการเดินทางนี้

บทความวิจัยนี้รวบรวมตัวอย่างการใช้ความเปรียบที่พบบ่อยในวรรณกรรมชิ้นนี้ไว้ซึ่งผู้วิจัยหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ศึกษาต่อยอดหรือนำไปใช้ศึกษาเปรียบเทียบการใช้ความเปรียบในวรรณกรรมญี่ปุ่นชิ้นอื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- ดวงมน จิตรจำนงค์. (2541). *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- พัฒนาศรี นิยม. (2545). *ลักษณะกวีนิพนธ์รักของคิโนะทซุระยุกิโกะในโคะกิงวะกะณู*. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อรรถยา สุวรรณระดา. (2550). *ตำนานเจ้าหญิงจากดวงจันทร์และบันทึกการเดินทางจากเมืองโทะชะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2 : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถยา สุวรรณระดา. (2551). การใช้สีเป็นสัญลักษณ์ในวรรณกรรมเรื่อง โทะชะนิกกิ. *เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 1*. กรุงเทพฯ : โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. หน้า 94-106.
- อรรถยา สุวรรณระดา. (2552). พระจันทร์ในวรรณกรรมญี่ปุ่นเรื่องโทะชะนิกกิ. *วารสารมนุษยศาสตร์* ปีที่ 16 ฉบับที่ 1. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. หน้า 40-51.
- 大岡信(1971)『日本詩人選 7 貫之』第2版、筑摩書房
- 紀貫之 (2004)『土佐日記』新編日本古典文学全集、小学館
- 久保田孝夫(2002)「『土佐日記』に見る「淀川」」『淀川の文化と文学』和泉書院
- 倉西博之(2001)「日本文学のなかの「ことば遊び」」『金蘭短期大学研究誌』pp. 23-30.
- 品川和子(2004)『全訳注土佐日記』講談社
- 木村正中(1988)『土佐日記 貫之』新潮日本古典集成、新潮社
- 桜井祐三(1990)『日本の古典文学3 竹取物語 土佐日記』さえら書房
- 仁平道明 (2006)「『土佐日記』前史一旅の日記の始発」『国文学解釈と教材の研究』第51巻8号、学燈社pp. 24-31.

- 林望(2005)『すらすら読める土佐日記』講談社
 平沢竜介(1994)『和歌文学論集2古今集とその前後』笠間書房
 日向一雅(2002)「土佐からの脱出」『国文学解釈と鑑賞』第67巻2号、
 至文堂pp. 50-57.
 藤岡忠美(1985)『王朝の歌人4紀貫之』集英社
 丸尾芳男(2005)『文法全解土佐日記』旺文社
 村瀬敏夫(1987)『宮廷歌人紀貫之』新典社

